

Ha az emberi táj zakatolásából, zajaiból, zörejeiből kibomló ritmusok vagy hangok hírt adnak magukról, a körülöttünk lévő jelenségvilág atmoszféráiból, illetve az általunk működtetett világjelenségek tónusaiból egyszerre zene

76 Papp Máté

AZ ÓCEÁN

VÁLASZOL

Szabados György és

a „szabados” jazz

áll össze. Olyan rögtönzésszerűen születik meg bennünk, mint bármelyik érzéki észleletünk vagy pillanatnyi hangulatunk. Mondhatni kész kompozícióként. „Akinek füle van, hallja meg.” – idézhetnénk az újszövetségi szavakat Szabados Györggyel együtt, akinek zeneszer-

zőként és ‘free jazz’ zongoristaként éppen ez az immanens (ugyanakkor a transzcendenciát is megközelítő) improvizitás lett a legfőbb alkotói eszköze. Úgy élt ezzel a természet adta, mentalitássá formált muzikalitással, hogy közben nem feledkezett meg magáról az eszközalkotóról sem. Mert zenélni számára nem volt kevesebb, mint részt venni a Teremtésben, megismételni annak első mozzanatait. Munkásságának csöndmagja ezért kimondatlanul is az a bensővé tett isteni szféra, ami az égi-földi hangóceán legmélyén rejtekezik.

Úgy is fogalmazhatunk, hogy a *hiány hullámverései* közepette jött létre Szabados már-már szakrális zenéje, amely egyszerre táplálkozott az európai műzenéből, a magyar népdalagyományból, valamint a huszadik század második felének amerikai jazz-irányzataiból. Szeánsz-szerű előadóestjei olyan vákuumot töltöttek be a korabeli koncertéletben, melynek jelentősége csak jóval később igazolódott: bár a Berceányi vagy a Kassák Klubban tartott alkalmak eseményszámba mentek, és a Szabados által vezetett különböző formációk (többek közt a M.A.K.U.Z.: Magyar Királyi Udvari Zenekar elnevezésű, változó összetételű együttes) is komoly műhelymunkába kezdtek, az érvényesülés útja, illetve az érvényes út még sokáig nem fedte egymást. A kortárs zenei kánon nem fogadta be a szerzőt, művészetének szabálytalan „szabadosága” sok vajtífűlű szakmabelit megbotránkoztatott, miközben fiatalok százai hallgatták több órás rögtönzéseit, alkalmi darabjait. A köré csoportosuló zenészek – Horváth Lajos, Dresch Mihály, Grensó István stb. – amolyan mester-tanítvány viszonyba kerültek vele, ezzel együtt szinte egyenrangú alkotótársaivá is váltak. A közösségi kamarazenélés különleges formája alakult így ki, ami folyamatos koncentrációt, azonnali reakciókat követelt a tagoktól, vagyis valódi jelen-létre sarkallta őket, valamint a közönséget. Az életmű hitel(esség)e elsősorban ebben az egyszerre visszafogott és felfokozott

állapotban, a parttalan, ugyanakkor közös mederbe terelődő zene megismételhetetlen kommúniójában van.

Régi imák, kantáták, meditatív melódiák, regölések, históriás énekek, balladák hangjai kavarnak Szabados temperált zenei világában, melyben „a megértett disszonanciák” mentén egy rendkívül szintetikus, zárt rendszerű, ennek ellenére nyitott szemléletű harmóniarendszerhez juthatunk el. Ez az állandó mozgásban tartott, mégis rendületlen rendszer pedig mindenféle felszínes „mélymagyarkodás” nélkül öleli fel a hazának nevezett, *senkiföldjévé kopott* vidék archaikus rétegeit. Mindemellett olyan modern hangzást hoz létre, amely képes visszaszítítani, majd autentikusan jelenvalóvá tenni az így megőrzött értékeket. Szabados szerint a magyar folklór és az afrikai alapú jazz kapcsolatában csak nagyon kevés egymástól elidegeníthetetlen elem van: mindenekelőtt ilyen a ritmika, amely mind a Kárpát-medencei népzeneben, mind pedig az europanizált néger muzikában hasonló habitusú hangsúly(eltolódás)okkal nyilvánul meg. „A ritmus mindig bizonyos túlhangsúlyozottságokat jelent, a tér bizonyos lüktetését, ami felosztást sugall: időt. A magyar népzene magán viseli a magyar beszédnek azt a jellegzetességét, hogy minden szónak a szó elején van a hangsúlya, tehát mindig feszes állapotból indít, és a beszéd ezért descendáló, lejtető. Nem lüktet, hanem elhullámszik. Az, hogy a szó elején van a hangsúly, egy kis túlzással olyan, mint egy mély dobütés; ez már ritmust határoz meg. S a nyelv mögött ott a mentalitás. Ha én a magyar népzene, a népénekekre jellemző rubatóval énekelek, akkor ennek bővítelesen szomorú, de feszes, szinte meghatározhatatlan és mégis egyedülálló ritmikája, vonulása van. Például: *Kiszáradt a tóból mind a sár, mind a víz...* – ez olyan, mintha bluest énekelnék.” Bartók tehát nem hiába érdeklődött az autentikus dzsessz iránt és végzett afrikai gyűjtőmunkát... A Szabados játékában tetten érhető parlando-rubato ritmikában ugyanaz a földrajzi helyzettől független, ősi hangzás kap eredendő és eredeti formát, amit az amerikai rabszolgák ösztönösen alakítottak ki. Ez a pusztán strukturálisnak ható együttállás talán nem véletlen, ráadásul teljes összhangban van a Szabados-féle „strukturán felüli állítással”, amely immáron nem csak zenei kijelentéseire vonatkozik, hanem egyfajta kozmikus konzonanciára is.

Ha lehet a tágasság intimitásáról (vagy az intimitás tágasságáról) beszélni, akkor jelen esetben valami ilyesmiről van szó. Mert aki képes – öntörvényűségét aláztatta avatva, komolyságát derűvé oldva – a szabadságra, az saját távlatainak nyomába léphet, melyet egyszerre öveznek individuumon inneni és túli élmények. Ezek lenyomatai a Szabados-művek. „Az élő zene az, ami összeköti az Eget és a Földet; embert Istennel, az embert az emberrel.

Mert rokon a teremtéssel, Isten ráérő idejével.” (Sz. Gy.) Ebben a *ráérő idő*ben merülhet el, aki a szerző – kezdetben ritkán, kis példányszámban kiadott, majd egyre sűrűbben megjelenő – lemezeit, koncertfelvételeit (*Az esküvő, A Boldogasszony völgye, Elfelejtett énekek, A szépség szíve* stb.) hallgatja. Bizonyára az *Adyton* albumcím a legárulkodóbb, amely nem csupán az új idők új dalait zengő *Ady hangját* foglalja magában, hanem az ókori templomok belső szentélyére (*adüton*) is utal. „A jóshelyeken azt a természetes, vagy épített sötét barlangot illetve zugot nevezték adütonnak, ahonnan a szózat kihangzott.” Szabados egyik – a zene „barlang-létéről” szóló – előadásában ezt az elhallgat(tat)ott szózatot visszhangozza, amikor Hamvas Bélát idézi: „Barlangom körül ma a cserjén a tövisek is mások, mint tegnap voltak. Mi ez az új testet öltés? Túlságosan megszoktam, ha magamban szólok, csak barlangom fala kong. Most az óceán válaszol.”

